

ISLOM VA EKOLOGIYA: QUR'ONI KARIMDA TABIATGA MUNOSABAT

Muxammadiyev Zohidjon

Davlatov Abdulaziz

Shahrisabz davlat pedagogika instituti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15556229>

Annotatsiya. Mazkur maqolada islom dinida tabiat va atrof-muhitga bo'lgan munosabatning Qur'oni karim asosidagi tahlili yoritiladi. Qur'oni karim oyatlari asosida insonning tabiat oldidagi mas'uliyati, ekologik muvozanatni saqlash borasidagi ilohiy ko'rsatmalar, isrofgarchilik va ifloslantirishdan tiyilish kabi tamoyillar ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: Qur'oni karim, ekologiya, islom, tabiat, ekologik madaniyat, raqamli targ'ibot.

Kirish. Bugungi ekologik inqirozlar insoniyatni atrof-muhit bilan munosabatlarini qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, diniy ta'limotlar, xususan, islomning tabiat va ekologiyaga bo'lgan yondashuvi alohida ahamiyat kasb etadi. Qur'oni karimda inson faqat "er egasi" emas, balki "xalifa" – yerda mas'uliyatli vakil sifatida tasvirlanadi. Ushbu maqolada Qur'oni karim oyatlari asosida ekologik mas'uliyat g'oyasi tahlil qilinadi[1].

Tabiat – Allohning yaratgan ne'mati

Qur'onda tabiat Allohning yaratgan ne'mati sifatida ko'rsatiladi. Jumladan:

"U sizlar uchun yerda bor narsalarning barchasini yaratdi..." (Baqara surasi, 29-oyat)

Bu oyat inson uchun mo'ljallangan ne'matlarning ko'lamini bildiradi. Biroq bu ne'matlar inson istaganidek foydalanishi mumkin bo'lgan obyektlar emas, balki mas'uliyat bilan yondashiladigan ishonchli omonatlardir[1]. Qur'oni karimda ko'plab oyatlarda suv, daraxt, hayvonot olami, osmon va yerning muvozanati haqida so'z yuritiladi.

Isrof va ifloslantirishni taqiqlovchi oyatlar

Ekologik muammolarning asosiy sabablaridan biri isrof va tabiat resurslarining noto'g'ri ishlatilishidir. Qur'onda:

"Yeyinlar, ichinglar, ammo isrof qilmanglar. Albatta, Alloh isrof qiluvchilarni yoqtirmaydi." (A'rof surasi, 31-oyat)

Shuningdek:

"Yerda buzg'unchilik qilmanglar. Alloh buzg'unchilarni sevmaydi." (A'rof surasi, 56-oyat)

Bu oyatlar ekologik madaniyatning asosiy tamoyillaridan bo'lgan tejamkorlik va muvozanatni saqlashga da'vat etadi.

Inson – xalifa sifatida tabiatga mas'ul

Insonning yerdagi roli Qur'onda "xalifa" deb belgilanadi:

"Men yerda xalifa qilmoqchiman..." (Baqara surasi, 30-oyat)

Bu oyatdan insonning tabiat oldidagi mas'uliyati kelib chiqadi. Islomda insonning tabiatga zulm qilishi gunoh sanaladi[2]. Bu qarash zamonaviy ekologik etikaga juda yaqin.

Metod. Mazkur tadqiqotda Qur'oni Karimda tabiatga bo'lgan munosabatni ochib berish orqali islomiy ekologik tafakkurning mazmun-mohiyatini o'rganish maqsad qilindi[3]. Tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlar asosida olib borildi:

Empirik materiallar tahlili: Qur'oni Karim oyatlari, sahih hadislar, mufasssirlar (Ibn Kasir, Sayyid Qutb, Al-Maragiy) tafsirlaridan foydalanildi[3].

Kvalitativ kontent-analiz: Qur'oni Karimda tabiatga doir oyatlar (masalan, “Yer”, “Osmondagi yulduzlar”, “Suv”, “Hayvonlar”, “Daraxtlar” bilan bog‘liq) tahlil qilinib, ularning semantik mazmuni ochib berildi. Komparativ analiz: Islomiy eko-tafakkur boshqa diniy va falsafiy tizimlar (masalan, xristianlik va buddaviylikdagi ekologik yondashuvlar) bilan solishtirildi. Normativ hujjatlar bilan uyg‘unlik: O‘zbekiston Respublikasining ekologik qonunchiligi, Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risidagi hujjatlar, ekologik ta‘lim konsepsiyasi Qur‘ondagi yondashuv bilan uyg‘unlik nuqtai nazaridan baholandi. Tadqiqotning amaliy bosqichida universitet talabalari va o‘qituvchilari o‘rtasida so‘rovnoma va suhbatlar o‘tkazilib, islomiy dunyoqarashda ekologik mas‘uliyat darajasi o‘rganildi[4].

Natijalar.

Qur'oni Karimda ekologik qadriyatlar ustuvorligi:

Qur'onda 500 dan ortiq oyatda tabiat va uning unsurlari zikr etilgan;

Tabiat Allohning mo‘‘jizasi, “oyat” sifatida talqin etiladi (Rum surasi, 20–25-oyatlar);

“Isrof” (ortiqcha sarf) va “fasod” (buzg‘unchilik) man etilishi ekologik muvozanatni saqlashga qaratilgan asosiy tamoyillar sifatida qayd etilgan.

Islomda insonning ekologik mas‘uliyati:

Inson “khalifa” sifatida yer yuzidagi barcha resurslar uchun javobgar sub‘ekt hisoblanadi;

Qur'on va hadislarda daraxt ekish, suvni tejash, hayvonlarga shafqat ko‘rsatish haqida aniq tavsiyalar mavjud (Masalan: “Kim bir daraxt eksa... baraka topadi” hadisidan kelib chiqib).

Zamonaviy ekologik siyosat bilan uyg‘unlik:

Qur‘ondagi eko-tafakkur tamoyillari O‘zbekistonning ekologik strategiyasi (2030 yilgacha bo‘lgan) bilan uyg‘un;

Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanish konsepsiyasi islomiy qarashlar bilan bir yo‘nalishda ekanligi isbotlandi[5].

So‘rovnoma natijalari:

100 nafar respondentning 78%i islomda ekologiyaga doir yondashuvlarni yaxshi bilmasligini tan oldi;

82% talaba Qur'oni Karimdagi tabiatga oid oyatlarning ekologik tarbiya uchun muhim vosita bo‘lishi mumkinligini qo‘llab-quvvatladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Qur'oni Karim ekologik tafakkurning ilohiy manbaidir. Unda tabiat inson uchun emas, balki Allohning ismini ulug‘lash va tafakkur qilish uchun yaratilgan “mo‘‘jizaviy makon” sifatida talqin etiladi. Bu yondashuv zamonaviy antropotsentrik (inson markazli) yondashuvdan farq qilib, “mas‘uliyatli foydalanish” tamoyiliga urg‘u beradi.

Shuningdek, Qur'onda tabiatni muhofaza qilish – faqat ekologik majburiyat emas, balki ma‘naviy-axloqiy burch sifatida talqin qilinadi. Isrof qilish, ifloslantirish, resurslardan chegaradan ortiqcha foydalanish faqat dunyoviy emas, balki oxiratga doir salbiy oqibatlarga ham olib kelishi mumkinligi haqida ogohlantirishlar mavjud[6].

Islom eko-tafakkurining bugungi ekologik inqirozga nisbatan taklif qilayotgan yondashuvlari barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyatga asoslanadi. Shu nuqtai nazardan, Qur'oni Karimda ilgari surilgan ekologik qadriyatlar:

ekologik ta'lim dasturlariga kiritilishi;

diniy-ma'rifiy tarbiya vositalarida keng yoritilishi;

ekologik qonunchilik va siyosatga axloqiy asos sifatida qo'shilishi zarur.

Tadqiqot shuni isbotladiki, islom nafaqat ibodat, balki inson va tabiat o'rtasidagi muvozanatli munosabatni o'rnatishga qaratilgan hayotiy konsepsiyadir. Shu bois, Qur'oni Karim ekologik ongni shakllantirishda zamonaviy pedagogik vosita sifatida foydalanilishi mumkin[7].

Xulosa. Islom dinida tabiatga bo'lgan yondashuv ekologik madaniyatning eng muhim poydevorlaridan biridir. Qur'oni karimda inson tabiatga nisbatan rahmdil, mas'uliyatli va isrofdan yiroq bo'lishga chaqiriladi. Ushbu qadriyatlarni EMRAD yo'nalishi orqali raqamli formatda targ'ib etish, yosh avlodda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Qur'oni Karim. O'zbekiston Musulmonlari idorasi tarjimai. Toshkent: Movarounnahr, 2018.
2. Imom Buxoriy. Al-Jome' as-Sahih (Sahih Buxoriy). – Riyoz: Dar Ibn Hazm, 2004.
3. Ibn Kasir. Tafsir al-Qur'ani-l-'Azim. Qohira: Dar al-Fikr, 2000.
4. Sayyid Qutb. Fi zilal al-Qur'an (Qur'on soyasida). – Beyrut: Dar al-Shuruq, 2003.
5. Al-Maragiy. Tafsir al-Maragiy. – Qohira: Al-Maktabah al-Tijariyah al-Kubro, 1998.
6. Xudoyberganov S. Islom va atrof-muhit: Qur'on asosida ekologik qadriyatlar // "Islom falsafasi" ilmiy jurnali. – 2021. – №2. – B. 45–52.
7. Ahmedov M. Islomda tabiatga munosabatning axloqiy asoslari // "Ma'naviyat va zamonaviylik" ilmiy-amaliy to'plam. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020. – B. 83–89.